

Prædikenens funktion og rolle i kirke og samfund i Romerriget i det fjerde århundrede og i dag

I min studieorlov i perioden juni-august 2022 har jeg fordybet mig i homiletikken ud fra et kirkehistorisk perspektiv. Baggrunden er, at jeg er optaget af forkyndelsens og prædikenens funktion og rolle i kirke og samfund. Særligt har jeg været optaget af, hvordan forkyndelsen og prædikenen kan være med til at danne og forme kristen bevidsthed, tro og forståelse både i kirken og i samfundet som helhed. I den vestlige verden, herunder Danmark, er en kristen tilværelsesforståelse udfordret. Et kristent verdensbillede og et kristent menneskesyn er ikke længere en selvfølgelighed. Her minder vores tid til en vis grad om senantikken, særligt i dens tidlige fase, hvor hedenskab og kristendom var konkurrerende forestillinger. Jeg ønskede derfor at studere forkyndelsens og prædikenens funktion og rolle i forbindelse med religionsskiftet i Romerriget i 300-tallet, hvor kristendommen gik fra at være et forbudt og forfulgt mindretals tro til at blive eneste statsreligion. Selvom at situationen fra dengang selvfølgelig ikke kan overføres direkte til i dag, forestillede jeg mig, at studieorloven udover en værdifuld indsigt i historien i sig selv, også ville kunne kaste lys over de udfordringer, som vi står overfor i vores tid, kultur og samfund.

Hvad har jeg så fundet ud af? Meget kan siges, men jeg har i det følgende valgt at fokusere på tre temaer.

For det første er det klart, at 300-tallet i Romerriget virkelig var en anden tid med en anden kultur og andre sociale udfordringer, end dem vi kender i dag. F.eks. var slaver en normal del af samfundsstrukturen og en vigtig del af økonomien. Slaver var vigtige i de fleste større husholdninger og større landbrugsbedrifter, og i prædikener refererede f.eks. Johannes Chrysostomos til denne virkelighed. Han gjorde ikke som sådan op med selve slaveriet. For selvom at han nok gav udtryk for, at slaveri var en konsekvens af syndefaldet, at man burde have så få slaver som muligt, at man burde tage sig ordentligt af de slaver man havde, og at det kunne være godt at frigive sine slaver, så lå tanken om en afskaffelse af selve slaveriet et stykke uden for horisonten. Slaveriet blev langt på vej opfattet som en naturlig del af samfundet og kulturen. Det var bare sådan det var. Derudover var slaveri på flere måder internaliseret og blev brugt som diskurs til at beskrive forholdet til Gud, hvilket vi også ser hos Paulus. Samtidig var der en klar spænding i kristendommens forhold til slaveriet, og Augustin kan f.eks. klage over, hvordan frie mennesker er blevet bortført af slavehandlere. At slaveriet var en del af den virkelighed, som man levede i, og at det kunne være svært at se udover denne virkelighed, på trods af en spænding i forhold til den kristne tros væsen, siger noget om, ikke bare hvor anderledes tiden var, men også noget om, at også i antikken var man børn af sin tid, på godt og ondt. Et spørgsmål til os i dag, er om vi også bliver taget til fange af tidens diskurser og samfundsstrukturer? For det som "alle" mener, er ikke nødvendigvis sandt og ret, og alligevel er ingen af os upåvirkede. Men selvom at vi ikke helt kan frigøre os fra vores tid, hvordan forkynder vi så sandt og ret i vores tid? Jeg tror, at det er vigtigt, at vi hele tiden lytter til Guds Ord i sin fylde og helhed, også når Ordet går os imod og taler anderledes end vores tid. For måske er det nogle gange netop det, som vi mindst har lyst til at høre, som vi mest har brug for at høre? Her tror jeg at vi alle, både liberale og konservative kristne, har noget at lære. Kristendommen og kirken må ikke gå i et med sin tid og sine omgivelser, men skal være en

profetisk røst ind i tiden. Vi er i verden, men vi skal ikke være af verden. Det må være forudsætningen for at kunne forme og ændre et samfund og en kultur.

For det andet har jeg forstået, at ting tager tid, det gjaldt også kristianiseringen af Romerriget. Folks forestillinger, verdensbilleder og tro og samfundets strukturer og kultur ændrede sig ikke fra den ene dag til den anden, selvom at markante enkeltbegivenheder, som kejser Konstantins omvendelse til den kristne tro og hans legitimering af den kristne kirke, selvfølgelig fik en afgørende betydning, der satte dybe spor. Den græsk-romerske kultur og religion levede således videre i det femte og sjette århundrede, selvom at det også var klart, at fra det femte århundrede, så var kristendommen statens religion, og kirken og biskopperne blev efterhånden særdeles indflydelsesrige kulturskabende faktorer. Forkyndelsens og prædikenens funktion og rolle i forhold til at danne og forme kristen bevidsthed, tro og forståelse, både i kirken og i samfundet som helhed, var i denne proces nok mest af alt at forstå som dråber, der falder på jorden. En enkelt dråbe gør ikke den store forskel, men regnens mange dråber væder og gennemtrænger jorden. Sådan tror jeg også det er med forkyndelsen og prædikenen. At være forkynner og prædikant kræver tålmodighed og udholdenhed, og man må se det store i det små. For når mennesker i gudstjenester, undervisning og samtaler møder evangeliet, så er det en lille men vigtig del af helheden, hvor vi skridt for skridt bevæger os fremad, hvor vi hører Guds Ord og kan tage det til os i det liv, som vi nu engang lever. Og vel netop derfor, så kan prædikener være ret så forskellige. Som hos Augustin, der i en prædiken taler til særligt mændene i sin menighed, om at de skal holde op med at være deres koner utro, at de skal holde op med at tænke, at det er okay, at de har sex med deres stuepiger, og at de skal holde op med at gå til prostituerede, men i stedet være lige så kyske, som de forventer deres koner er. Mænd og kvinder er lige i den forstand. I en anden prædiken taler han så om omvendelse og om at vende sig fra denne verdens rigdomme, som forgår, og om i stedet at give til de fattige. I en tredje prædiken, hvor der var dannede hedninger til stede, talte han nærmest filosofisk om det at komme til en erkendelse af det man ikke kan se. Om at tro er nødvendigt for at kunne se det usynlige. Derimod kan vi ikke kræve at se det usynlige, for så at kunne tro. Den usynlige Gud, som vi tror på, kan ikke på forhånd bevises. Det er som med en patient og en læge. En patient kan ikke på forhånd kræve at kunne se et bevis på, at lægens behandling virker. Han må i stedet stole på lægens behandling i tro og så vil han efterfølgende kunne se resultatet af behandlingen. Sådan er det også med den kristne tro. Vi må tro på den guddommelige læge for at kunne komme til at se sandheden, for vi kan ikke se eller kende det vi tror på, førend vi tror.

Et tredje tema, som jeg har reflekteret over, er hvordan senantikken kristne prædikanter, i hvert fald de store kirkefædre og andre af de kristne lærde skribenter og talere, var dybt præget af den græsk-romerske kultur, lærdom, dannelse og identitet. De var i høj grad optaget af deres samtids tænkning og filosofi, hvilket prægede deres forståelse og udlægning af kristendommen. Samtidig prægede og formede de også denne kultur i en kristen retning, bl.a. igennem deres forkyndelse, hvor Bibelen og den kristne tankeverden kom i kontakt med den græsk-romerske kultur og det græsk-romerske samfund, og bidrog til dette samfunds transformation. Hos kirkefædrene fungerede Skriften som en gær, der blev blandet sammen med den kulturelle kontekst og tidens filosofi, og som en dej hæver, blev der skabt noget nyt – en ny kultur, en kristen kultur. En del af baggrunden for denne kulturændring er, at de kristne biskopper og oratorer, netop ved langt på vej at overtage den græsk-romerske kultur, lærdom og dannelse, over tid kom til at få rollen som kulturbærere i stedet for de retorisk og filosofisk uddannede sofister, der ellers spillede en vigtig rolle for bevarelsen og formidlingen af den græsk-romerske kultur og religion. Samtidig er det afgørende, at

kirkefædrene ikke blev ved det etablerede, men bidrog til at omforme den græsk-romerske kultur og verden ved kontekstuel forkyndelse af det bibelske budskab. I denne proces spillede politiske beslutninger selvfølgelig også en rolle, fordi kirken økonomisk og socialt kom til at blive støttet af de kristne kejsere, medens den hedenske kult efterhånden mistede den politiske magtelites støtte. Ser vi nu på nutiden i forhold til disse refleksioner, så er kirkens stilling i det danske samfund politisk set ikke helt så fasttømret, som det tidligere har været tilfældet, hvilket på sigt kan få store konsekvenser for kristendommens rolle som den fundamentale kulturbærende faktor i samfundet. En anden ting, som er en stor forskel for os i dag i forhold til i senantikken, er den meget anderledes mediesituation, som vi i et moderne samfund står i. Oratoren og dermed den kristne prædiken var i senantikken meget mere toneangivende som kulturelt fænomen, i og med at den offentlige tale var et meget mere centralt medie i samfundet som helhed, end vi kan sige den kristne prædiken og forkyndelse er i dag. I dag når prædikenerne i kirken mange mennesker i mange forskellige situationer i forbindelse med gudstjenester og kirkelige handlinger overalt i landet, men i det totale mediebillede eller i forhold til den samlede kulturelle scene, så udgør den kristne forkyndelse en mindre del. Film, TV, radio, musikfestivaler, teaterforestillinger, aviser, bøger, internet, sociale medier osv. præges af en mangfoldighed af verdensbilleder og menneskesyn. Og i skolen, hvor kristendomsundervisningen historisk ellers har været en vigtig krumtap, er der i dag mindre fokus på kristendom. Samlet set udfordrer dette den kristne tilværelsesforståelse i vores samfund og kultur. Så måske burde kirken i dag satse mere på andre typer formidling end den traditionelle prædiken? Hermed ikke sagt, at den klassiske forkyndelsessituation ikke fortsat er af stor værdi og spiller en vigtig rolle for formidlingen af kristendommen, men kulturen og menneskers bevidsthed, tro og forståelse formes i dag også mange andre steder. I modsætning til i senantikken, hvor den offentlige taler stod endog meget centralt i det samlede kulturelle billede, så er situationen en anden i dag. Det må derfor være en udfordring til vor tids kirke, hvordan vi kan fortsætte med at danne og forme kristen bevidsthed, tro og forståelse både i kirken og i samfundet som helhed, når mediebilledet og samfundssituationen er så markant anderledes i dag end tidligere. I forhold til denne udfordring, så er den tidlige kristne kirke til inspiration, for den gik fra at være en forfulgt gruppe til at blive det romerske imperiums officielle religion. Den kristne kirke kan i dag ikke bare gentage det, som man tidligere har gjort, men vi kan tage ved lære af en kirke som med kreativitet og intellektuel styrke, brugte alle de muligheder der var, for at lade de bibelske skrifter og den kristne tro præge kulturen og samtiden, hvilket over tid fik en ny kultur, en kristen kultur, til at vokse frem.

Litteratur:

Brown, Peter (1992): *Power and Persuasion in Late Antiquity. Towards a Christian Empire*.
Madison: University of Wisconsin Press.

----- (2000): *Augustine of Hippo. A Biography*. Ny udgave med epilog. Berkeley: University of California Press.

Cunningham, Mary B. and Pauline Allen (1998) (red.): *Preacher and Audience. Studies in Early Christian and Byzantine Homiletics*. A New History of the Sermon, vol. 1. Leiden: Brill.

- Edwards, O. C. (2004): *A History of Preaching*. Vol. 1 og 2. Nashville: Abingdon Press.
- Kelly, J. N. D. (1995): *Golden Mouth. The Story of John Chrysostom - Ascetic, Preacher, Bishop*. Ithaca: Cornell University press.
- Kennedy, George A. (1999): *Classical Rhetoric and Its Christian and Secular Tradition from Ancient to Modern Times*. 2. udg. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Koukoura, Dimitra (2014): "The homiletic paradigm of the Fathers of the Church and its impact on preaching today."
https://www.academia.edu/42983000/The_Homiletic_Paradigm_of_the_Fathers_of_the_Church
- Ramsey, Boniface (2007) (red.): *The Works of Saint Augustine. A Translation for the 21st Century. Essential Sermons*. Introduktion og noter Daniel E. Doyle. Oversættelse Edmund Hill. Hyde Park: New City Press.
- Rotelle, John E. (1997) (red.): *The Works of Saint Augustine. A Translation for the 21st Century. Sermons. III/11. Newly Discovered Sermons*. Oversættelse Edmund Hill. Hyde Park: New City Press.
- Ruether, Rosemary Radford (2003): *Gregory of Nazianzus. Rhetor and Philosopher*. Lima: Academic Renewal Press. (Originalt værk udgivet 1969)
- de Wet, Chris L. (2015): *Preaching Bondage. John Chrysostom and the Discourse of Slavery in Early Christianity*. Oakland: University of California Press.
- de Wet, Chris L. and Wendy Mayer (2019) (red.): *Revisioning John Chrysostom. New Approaches, New Perspectives*. Critical Approaches to Early Christianity. Leiden: Brill.